

Fakász Tibor

A FORRADALOM A KOMÁROMI JÁRÁSBAN

Az alábbi forrásfeldolgozás szerzője nyugdíjas gimnáziumi tanár, aki Komárom-Esztergom megye '56-jának feltárásával foglalkozik. Jelen vizsgálódása alapjául az 1956-os Intézetnek az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, a 412.7 fond hét dobozában őrzött 1956-os iratgyűjteménye szolgált. Az anyag felerészben periratokból, felerészben úgynevezett közigazgatási iratokból áll. Ez utóbbiak egy része a helyi tanácsi vezetőknek az 1956. őszi „eseményekről” szóló jelentéseit tartalmazza. Mivel frissen átélt élményekről szólnak, e dokumentumok konkrét és részletes képet adnak a forradalom helyi történéseiről. Forrásértékük ezért jelentősnek mondható. Feldolgozásuk fontos feladat, függetlenül attól, hogy szemléletük és nyelvezetük a korai Kádár-rendszer sajátja. A tanulmány érdekességét növeli, hogy a szerzőt helyismerete is segítette munkájában, hiszen a forradalom helyi eseményeinek maga is részese volt.

A komáromi járás jellegzetes mezőgazdasági terület. Ásványkincsei nincsenek, néhány ipari üzeme a helyi mezőgazdaság szolgálatában áll. A közigazgatás átalakítása után a járási székhelyül kijelölt Komárom a Duna déli partján mint szélső település kívül esett a terület természetes vérkeringésén, és sok nehézsége támadt a járás igazgatásában. Némi befolyást mindössze a szomszédos hat községre (Ács, Bana, Nagyigmánd, Kisigmánd, Mocsa, Szőny) tudott gyakorolni. A közutak és vasútvonalak csomópontjában, három tájegység, a Bakony, a Vértes és a Kisalföld találkozásánál elhelyezkedő Kisbér volt valójában a járás természetes központja, s szinte magától értetődött, hogy a vonzáskörzetébe tartozó tizenkilenc község hozzá igazodott a forradalom időszakában is (Ete, Vérteskethely, Bakonysárkány, Hánta, Bakonyszombathely, Ászár, Tárkány, Csép, Szák, Szend, Császárszék, Aka, Sur, Csatka, Ácstesztér, Réde, Bakonybánk, Bársonyos, Kerékteleki). Így Kisbér vált 1956-ban a járáshoz tartozó falvak eligazodási pontjává. Komárom városa a falvaktól elszigetelődve élte meg a maga külön forradalmát, a járás forradalmi eseményeire nem sok befolyással bírt.

I. A forradalom kitörése

A járás huszonhat községének többnyire dimbes-dombos, erdőfoltos határában, a réteken, szántóföldeken és a jó bort termő szőlőkben paraszti kisbirtokok, nagy állami gazdaságok és a kezdés nehézségeivel küszködő mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdálkodtak.

Ám a Rákosi-korszak begyűjtési és adórendszere, valamint erőszakos téeszszervezése által sanyargatott falvakban hamar bizonytalanná vált az élet. A munkabíró fiatalság a mezőgazdaságra nehezedő terhek és a parasztcsaládokat sújtó intézkedések elől az iparba menekült. Számosan a környező bányákban vállaltak munkát. Tatabánya, Oroszlány, Balinka, Bakonycsernye, Dudar szénbányáiba kellett a munkaerő. Szinte minden faluból, naponta többször bányász-buszjáratokkal szállították őket munkahelyeikre.

Az 1956. október 23–24-i fővárosi események híre felkavarta a falvakat. Otthon, a rádió mellett és faluszerte folyt a hírek izgatott megbeszélése. A férfiak jelentős számban a falusi nyilvánosság hagyományos fórumain, a kocsmákban gyülekeztek, ahol bor és sör mellett tárgyalták a változásokat, emlegették sérelmeiket.¹

A forradalom tüze október 26-án lobbantotta lángra a komáromi járást. A kezdeti akciókat (jelképrombolás, népgyűlés a forradalmi követelések kihirdetésével, tüntető felvonulás) a türelmetlen munkás- és bányászfiatalok kezdeményezték.

A budapesti fegyveres harcok hírére haragossá forrósodott a bányászok hangulata. Október 25-én az esti bányászjáratokkal érkezők már nem szálltak le a bányákba éjszakai műszakra, hanem a délutáni műszakosokkal együtt hazatértek, hogy otthon, a faluban „forradalmat csináljanak”.

Néhány faluban a vakmerőbbek rögtön hazaérkezésük után nekiláttak a kommunista jelképek elpusztításának. Leverték a vörös csillagokat és az állami címeres táblákat, letépték a vörös zászlókat, s kivágták az állami zászlókból a címereket. Néhon a kocsmákból hazatérők végezték el ugyanezt. Gyakran a vörös drapériák, függönyök is a rombolás áldozatául estek.

Ezen előzetes egyéni akciókat követte 26-án a szervezettebb, gépkocsikkal faluról falura járó bányászbrigádok megjelenése. Ténykedésük jól nyomon követhető a tanácselnökök, tanácsbírók 1957 tavaszán a felsőbb szerveknek írt, a „helyi ellenforradalmi eseményekről” beszámoló jelentéseiből, amelyek rekonstrukciónk legfontosabb forrásai.

Súron a hazatérő helybeli bányászok éjszakai csillagverő akciójának hírére október 26-án reggel gyülekezni kezdett a falu népe a tanácsháza előtt. Tíz óra körül megjelent három teherautó, állítólag bakonycsernyei bányászokkal. Egyikük felolvastott a népnek egy 15 pontos követelést. Egy másik bányász rövid beszédben bejelentette a tanácsok megszüntét, s azt ajánlotta, hogy válasszanak maguknak községi bírót.

¹ Erről tesznek említést az ácseszéri, bakonyzombathelyi, banai, csatkai, hántai előljárók 1957 tavaszán kelt jelentései.

A jövevények távozása után a helybeliek betörték a tanácsházára, a járlatleveleket és begyűjtési iratokat szétszórták, egy részüket pedig eltűzelték.²

A szomszédos *Ácsteszerre* 10–11 óra között robogott be öt-hat motorkerékpár. Mindegyiken ketten ültek. Nyomukban négy nemzetiszínű zászlós, bányászokat szállító gépkocsi érkezett lelkes, fiatal bányászokkal. Megálltak a tanácsház előtt, ahol a falu népe gyülekezett. Itt a reggeli órákban Makó Sándor és Lubacsovsky Ferenc, helybeli lakos bányászok már leverték a csillagot, és a kivágták a zászlóból a címet. A további eseményekről a tanácselnök és a titkár jelentését idézzük:

Madula Ferenc helyi lakos „a tanácsházával szomszédos kocsmából jövet (...) féltéglával leverte a fenti két címtáblát, majd a tanácsház előtt elszavalta a Talpra magyart. Utána a címtáblákkal a hóna alatt hangos éljenzéssel berontott a tanácsházára, ahol szintén elszavalta a Nemzeti dalt. Végeztével kijelentette, hogy vegye a tanács minden dolgozója tudomásul, hogy megszűnt a népi demokrácia. Közben a címtáblákat nagy csattanással a vb-titkár asztalára ledobta. Megtiltotta és figyelmeztette a vb dolgozóit, hogy az adó- és a begyűjtési megbízottak a mai naptól ne próbáljanak dolgozni, mert mint tanács és vb a népi demokráciával együtt megszűntek. Csofaldózást fejtett ki azon, hogy a tanács vb dolgozói nem vették figyelembe a Szabad Európa éjjeli felhívásait.”³

A bányászok a Tancsics-szobor előtt gyűlést rendeztek. Egyikük elszavalta a Nemzeti dalt, és beszédet mondott. Madula itt is beszélni akart, de ekkor már erősen ittas volt, ezért a helybeliek leintették. A bányászok lefegyverezték Jobb István törzsőrmestert, a falu rendőret, aki ijedtében a kisbéri rendőrségre menekült. A tanácsházán a vb-elnökkel elővetették a fekete zászlót, hogy kitűzzék az 1914–18-as hősi emlékműre a forradalomban elesettek tiszteletére. A bányászautók néhány óra elteltével továbbhajtottak, a tanácsi vezetők pedig hazamentek. A helybeliek tovább ittak a kocsmában, és megválasztották Madula Ignácot bírónak. Ezután Turják István begyűjtési megbízottat az utcán kényszerítették, hogy jöjjön velük a tanácsházára, s adja át a begyűjtési iratokat, amiket aztán elégettek. A vörös színű textíliák szintén a népharag áldozataul estek, amiről a jelentés így számol be: „A vidéki fiatalok még a délelőtti órákban a kultúrházba is berontottak, ahonnan a bordó színű színpadi függönyt kihúzták az utcára és azt is meggyújtották. Azonban Horváth Magda tanítónő Góczán József segítségével ezt megakadályozta. Merészen szembeszálltak a gyújtogatókkal, és a tüzet eloltották. Így mintegy 1 négyzetméter nagyságú anyag égett ki a függönyből.”

Ácsteszernél ágazik le az út *Csatkára*. Ide még a délelőtti folyamán befutott két-három motoros és egy busszal sűri bányászok. Leverték a címereket, csillagokat. A község utcáin a helybeliekkel együtt felvonulást rendeztek. Az első világháborús

2 Marencsák Pál sűri tanácselnök 1957. március 23-án kelt jelentése. Az Országos Széchenyi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK) Kézirattára, fond 412.7, 7. sz. doboz. Az eredeti irat téves dátumát a valós eseményeknek megfelelően javítottuk.

3 Zsida Károly ácsteszeri tanácselnök és Pető Sándor tanácsitkár közös jelentése 1957. március 22-én. (OSZK uo.)

hősi emlékműnél megálltak, és elénekelték a himnuszt. A bányászok távozása utáni éjjel a községeken kívüli szovjet temetőt ismeretlenek feldúlták.⁴

A *bakonyszombathelyi* eseményekről részletes beszámoló áll rendelkezésünkre Danyi Péter helyi tanácsi vb-titkár jóvoltából.

„Október 23-án az esti vonattal érkezők élénken tárgyalták, hogy rokonszenvező tüntetés lesz a lengyel sztrájkolókkal Budapesten. Egyesek a jugoszláv barátságot helyeselték, mások helytelenítették. Némelyek helyeselték, némelyek helytelenítették a Rajk-féle rehabilitációt. Mindezek élénk politizálást idéztek fel a többieket utazók között. A Tatabányára bejáró munkások között a dolgozó parasztság, kik csak a rádió (csak a magyar) adásait hallgatták, nyugodtan dolgoztak, és minthogy senki nem gondolta, hogy mi készül ezen a napon, úgy a községben is a megszokott mederben tért nyugovóra a lakosság. Habár érthetetlen volt, hogy Gerő elvtárs esti beszédét mért szakították oly hirtelen meg.

Október 24-én reggel futótűzként terjedt el a községben a rádióadások következtében, hogy fegyveres ellenforradalmi bandák lövöldöznek Budapesten. A kora reggeli órákban élénken tárgyalta a lakosság a kapualjakban. Utána elnéptelenedtek az utcák, és mindenki a rádió adásait hallgatta. Ennek folytán és a Pest felől jövő utasok híreszteléseinek folytán már déli 12 órakor elterjedt a hír, hogy nem ellenforradalmi bandák garázdálkodnak, hanem általános nemzeti forradalomról van szó. Ettől kezdve mindenki úgy mondta: »Kiűtött a forradalom Budapesten.« (...)

Másnap reggel már a nyugalanság kezdett a fiatalokra átcsapni, de erélyes szülői hangok a munkára és tanulásra vitték a fiatalokat. Habár olyan hírek kezdtek elterjedni, hogy a magyar fiatalság a világ hőse, és ez fogja megváltani a világot a szovjet imperializmustól. Errefel a fiatal korosztály máris világhősnek érezte magát. (...) Október 26-án a döbbenetesen csendes reggelben két ember részeg ordítója hangozott fel. Egyik a Talpra magyart akarta szavalni, a másik a Himnuszt akarta énekelni. Újvári Károly a kocsmá felől jött, Lang Mihály az állami gazdaság felől. (...) Ez a reggel azonban azért volt megrázó és döbbenetes, mert a tanácsházán levő vörös csillag lezerve, összetörve feküdt az utca kövezetén. Amíg a csillag darabjait összeszedtük, érkezett oda Lang, és mellédöngöztetve jelentette ki, hogy ő verte le, majd odaérkezett Mentés Imre, az állami gazdaság üzemi konyhájának vezetője, ki elvitatta Lang Mihály hóstettét. Megjegyzendő, hogy a csillagot nem a két fent említett álhős [verte le], hanem az éjjeli bányászbusz utazók közül öt ember volt a tettes. (...)

A reggeli kis szenzáció után mindenki igyekezett a munkája után nézni, amikor híre terjedt (kerékpárral futkározó fiatalok terjesztették), hogy Rádén és Kisbérén tüntetnek, a szovjet emlékműveket ledöntötték. Erre többen visszafordultak a munkából, mert többen híresztelték, hogy kötelező a tüntetésen megjelenni, és elverik, aki dolgozik. A fent már említett Újvári Károly leemelte a Nagy Imre szavai nyomán a tanácsházának tetején lévő nemzetiszín zászlót, azt magasba tartva hol a Himnuszt énekelte, hol haptákban állva a Talpra magyart szavalta. Érdekes, hogy ekkor még mindenki nevetett rajta.”⁵

4 Treuer Imre csatka tanácselnök jelentése 1957. március 25-én. (OSZK uo.)

5 Danyi Péter bakonyszombathelyi tanácstitkár jelentése 1957. május 20-án. (OSZK uo.)

A közélet legfontosabb színtere e településen is a kocsmá volt. „Az állami gazdaság dolgozói között azonban egyre többen, hangosabban sztrájkot, tüntetést sürgettek. Ezek a kocsmában gyülekeztek, ahol közben verekedés is alakult ki, és elverték Mazalin Károly főgépészt, valamint Major György híres kocsmái kötekedőt.”

Délelőtt tíz órakor érkezett a faluba teherautón Ácsteszer felől az a zömmel fiatalokból álló, körülbelül 25 fős bányászbrigád, amelynek 40 év körüli vezetője, egy sári fodrász „*nagy hangon kiabált Lakatos Lajos vb-elnökre, hogy most bíróválasztás lesz. De tekintettel arra, hogy nem volt a közelben senki, akít bírónak lehetett volna előléptetni, így a tanács elnökére ordított, hogy »mostantól kezdve bíró vagy, a titkár pedig főjegyző úr«.*” Ezután a jövevények a tanácsházán szétszórták az iratokat, egy részüket pedig elégették. A párhelyiségben nem találván semmit, ablakait beverték. Ezt követően az idegenek néhány helybeli vezetésével az állami gazdaságba szálltak ki. Elégették az ott talált kommunista jelképeket, a vörös zászlóval együtt még a kultúrterem „*községi viszonylatban gyönyörű*”, vörös színpadi függönyét is. Innen a bányászbrigád Bakonybánkban vette az irányt.

*Bakonybánk*on e napon Szarka Sándor a tanácsházára kitűzött állami zászlóból kaszával már kivágta a sztálinista címet. Az érkező idegenek betörték a tanácsházára, feltörték az íróasztalokat, szekrényeket, s elégették a begyűjtési, adó- és egyéb iratokat. A község népe felvonult.⁶

A tehergépkocsin érkező balinkai bányászok (vagy 25 fő) délután 1–2 óra között jutottak el *Hántára*. A tanácsházát és a párhelyiséget feltörték, iratokat, zászlókat égettek. Este 9 órakor a kocsmában és környékén gyülekező hántaiak Kossuth-nótákat és az Internacionálét énekelve elindultak felvonulni. Menet közben téglával betörték Vértess Gusztáv iskolaigazgató és községi párttitkár két ablakát, az ajtaját megrugdoszták. A részeg Nagy József az őket csillapítani akaró Erdey Gyula fiatal tanító hátát a kitört tömegverekezésben egy szöges szerszámmal felhasította.⁷

Akára délután 5 óra felé érkezett meg egy Ikarus busz sári, cserneyi, balinkai bányászokkal. Leverték a szövetkezeti vegyesbolt cégtábláját, a párhelyiség iratait, zászlaját elégették, s a tanácsházán is vörös zászlót, begyűjtési és egyéb iratokat égettek. Tömeggyűlést hívtak össze, ahol felolvasták 15 pontos követeléseiket. (Ezt megelőzően, még reggel Sandl István, a Terményforgalmi Vállalat ácseszéri telepvezetője az italtólban „föllázította” az ott lévő akákat. Közös kivágták az akai terményforgalmi három zászlajából a címet, s a lyukas zászlókat kifüggesztették.)⁸

A bányászbrigádokéhoz hasonló akciók egy másik hulláma a komáromi üzemekből indult a közeli falvakba. Eljutottak *Szőnybe*,⁹ majd délben *Mocsára*.¹⁰ Innen egy részük Naszály, másik részük Kocs felé hajtott el.

6 Pozsgai Rozália bakonybánkai tanácstítkáár jelentése 1957. március 22-én. (OSZK uo.)

7 Nagy Márton hántai tanácselnök és Vértess Gusztáv MSZMP-elnök közös jelentése 1957. április 1-jén. (OSZK uo.) Esztergomi megyei Bíróság B 267/1957/7. sz. ítélete és peranyaga. OSZK fond 412.7., 2. d.

8 Bernáth Mihály akai tanácselnök és Treuer Józsefné tanácstítkáár közös jelentése 1957. március 22-én. (OSZK uo.)

9 Kerekes Ferenc szőnyi tanácselnök jelentése 1957. március 25-én. (OSZK uo.)

10 Süveg Lajos mocsai tanácselnök jelentése 1957. március 16-án. (OSZK uo.)

Nagyigmándra október 26-án 3 óra felé érkezett a felkelőkkel négy-öt tehergépkocsi Kocs felől, illetve két-három tehergépkocsi Komárom felől. A községet már délelőtt „fellázították” nemzeti kokárdás helybeliek, s a lakosság összegyűlt, hogy kinyilvánítsa követeléseit és fölvonuljon. A tumultusban ablakokat vertek be, s bántalmazták a népszerűtlen Mihály Kálmán iskolaigazgatót. A teherautón érkezett fölkelők a nagyigmándiak csatlakozásával Csép felé távoztak.¹¹ Csép összegyűlt népe hat óra után a jövevényekkel együtt fölvonult. Mivel tanácselnökiük éppen a kisbéri kórházban feküdt, tanácsitkáruk pedig az ablakon kiugorva elmenekült, betörték a tanácsházára, az irattárat fölfeszítették, a rákosista vezetőket ábrázoló képeket és a begyűjtési iratokat eltűzték. A szovjet emlékművet ledöntötték. Ezek után Drábóczi István helybeli gazdát bízták meg, hogy vezesse a tanácsot.¹²

Etére este 9 óra felé érkeztek a komáromi-nagyigmándi felkelők három teherautón, hangos nótaszóval. Földúlták a szovjet temetőt. A tanácselnököt a tanácsházára cipelték, a begyűjtési és adóügyi iratokat elégették. A kultúrterem vörös drapériája itt is a lángok martaléka lett. Végül az akcióban részt vevő helybeliekkel a szőlőkbe vonultak, hogy vidáman, bor mellett ünnepeljék meg a nap eseményeit, majd éjfél tájban hazamentek Komáromba.¹³

Vérteskethelyen 26-án este Németh László, a kisbéri gépállomás traktorosa és Pallos Gyula teherautósofőr – nyilván a kisbéri forradalmi események friss tapasztalatain felbuzdulva – falugyűlést hívtak össze. Kakula Lajos, a szabadságon lévő tanácselnök helyett Dikász Dezső vb-titkár nyitotta ki nekik a kultúrtermet, hogy a hangosbemondón összehívják a népet. A kultúrházban tartott falugyűlésen Bozori László javasolta, hogy állítsanak fel nemzetőrséget. Meg is választották Lengyel Mihályt az őrség parancsnokának, és kijelölték az őrség tagjait. A gyűlés után nem tartottak fölvonulást, de a két említett sofőr járműveivel vagy hatvan fiatal átment a szomszéd faluba, Császárra. Közben ismeretlenek beverték a tsz-elnök és a párttitkár ablakait.¹⁴

Császárra a tanácselnök jelentése szerint egy autó és két vontató érkezett Vérteskethelyről. Az érkezők és a helybeliek – mintegy kétszáz fő – végigvonultak a falun, a középületek és több magánház ablakait beverték, s lerombolták a szovjet emlékművet.¹⁵

Amely községet elkerülte a bányászbrigádok vagy más felkelőcsoportok meglepetésszerű megjelenése, ott is bekövetkeztek a jelképrombolások már a kezdő napon (Ászár, Bakonysárkány, Bársonyos, Kerékteleki, Szák, Szend, Tárkány stb.), s a későbbiekben is nagyjából hasonló volt az események menete. A vizsgált falvakban tehát a forradalom egyazon forgatókönyv szerint zajlott. Ezt támasztja alá Réde esete, ahol a falu józan lakossága külső hatás nélkül csatlakozott a forradalomhoz. Valószí-

11 Pék László nagyigmándi tanácselnök jelentése 1957. március 23-án. (OSZK uo.)

12 György István csépi tanácsitkár jelentése 1957. március 27-én. (OSZK uo.)

13 Szopkó Zoltán etei tanácsitkár jelentése 1957. március 22-én. (OSZK uo.)

14 Dikász Dezső vérteskethelyi tanácsitkár jelentése 1957. március 23-án. (OSZK uo.)

15 Molnár Zsigmond császári tanácselnök jelentése 1957. április 10-én. (OSZK uo.)

nüleg itt is október 26-án gyülekezett a nép délelőtt 10 óra tájt a tűzoltószertár előtt.¹⁶ Innen vagy kétszázan az első világháborús emlékműhöz vonultak. Ott érte őket utol a hír, hogy a tanácsházán ávósok felelősségre vonták Link Máriát, a tanács dolgozóját a nemzetiszínű zászlók kitűzése miatt. Erre – főként fiatalok – a tanácsházához siettek. Az ávósok parancsnoka pökhendien kijelentette nekik: „Budapesten is ilyen nyálasszájúak csinálják a felfordulást.”

A felbőszült népet Győrfi Ferenc református lelkésznek sikerült lecsillapítania. Este ezres tömeg vonult a Hősök szobra előtti népgyűlésre. Merényi László és Lengyel Erzsébet nevelők szavaltak, Győrfi Ferenc ünnepi beszédet mondott. '48-as dalokat énekeltek, majd a Himnusszal zárták a forradalom ünnepét. Ám e szép kezdet után október 27-én este dudari, bakonyoszlói, bársonyosi és helybeli fiatal bányászok traktorral ledöntötték a szovjet emlékművet. Az odasiető Győrfi lelkészt rábírták, hogy a forradalmi követeléseket beolvashassák a községi hangosbemondóban. Ennek megtörténte után a begyűjtési iratokat magukkal vitték, és a tűzoltószertár előtt elégették.¹⁷

Néhány konklúzió

A komáromi járásban a forradalmi változás mellett tüntető felvonulást általában jelképrombolás követte, néhol azonban a kettő együtt zajlott. Forrásaink szerint az adó- és begyűjtési iratoknak – szinte rituális és archaikus, a középkori parasztfelkelésekre emlékeztető – megsemmisítésére főleg a kívülről, a munkás- és bányászbrigádok által forradalmasított falvakban került sor.

A kommunista jelképek módszeres elpusztítása a falvak népe számára a „régir rossz” bukását jelképező aktus volt, amelyhez szükségszerűen társult a megújulást, a jóra fordulás reményét kifejező ünnepi felvonulás és tömeggyűlés. Míg a jelképrombolást néhány bátrabb, impulzívabb (esetleg ittasabb) személynek kellett kezdeményeznie, a tüntető felvonuláson és ünnepi népgyűlésen szinte mindenki részt vett. A falu lakossága emlékezetében élénken megmaradt a felszabadult hangulatú felvonulás és az összetartozás felemelő érzését adó közös éneklés, valamint a forradalmi követeléseket támogató népgyűlés.

A forradalomnak mint népiünnepnek, ritka „történelmi ceremóniának” létezett egy, a helyi közösségre jellemző, ám mégis az országoshoz igazodó, törvényszerű szertartásrendje. Ezt nemcsak az ismertetett rédei eset látszik igazolni, hanem az is, hogy ahol az első, rögtönzött tüntetést nem tartották elég méltónak, ott rendeztek egy másodikat a falu becsületéért.

Császáron például az október 26-i esti, sikerületlennek ítélt tüntetést másnap egy ezeröttszáz fős nagy felvonulással és a magyar hősi emlékmű előtti népgyűléssel „korrigálták”.¹⁸

16 A helyi tanácsi vb. jelentésében megjelölt 24-i forradalomkezdés túl korainak tűnik. A valószínű dátum 25-e, de inkább 26-a.

17 Kozma József rédei tanácselnök jelentése 1957. március 31-én. (OSZK uo.)

18 A tanácselnök idézett jelentése.

Etén ugyancsak az idegenek „dúlása” utáni napon, október 27-én tíz óra tájban nagy tömeg vonult fel nemzeti zászlóval, énekszóval, és „saját” ünnepi gyűlést tartott a tanácsház és a kultúrház előtti téren.¹⁹

Szőnyben egészen más okból „újrátak”: a nép nem fogadta el a Hazafias Népfrent szervezte október 27-i „nagygyűlést”, ezért 28-án falugyűlést hívott össze helyette.²⁰

Általában mindenütt működni kezdett a faluközösség egészséges ösztöne. A jelképrombolások ösztönös indulatiságát a józan meggondolás váltotta fel. A vidéki ember viselkedését, cselekedeteit ugyanis erősen befolyásolja falusi közösségbe tartozása, a falu közvéleményétől való függés. A falu közvéleménye tiszteletben tartja az egyén cselekvési szabadságát, de bizonyos korlátokat szab számára. A kommunista jelképek elpusztításával általában egyetértett a helyi közösség, de tovább nem ment. Komoly, az ismert budapesti lincselésekhez mérhető atrocitásokra sehol nem került sor. A jelképrombolás során több helyütt behatoltak a tanácsházára, párhelyiségre, ÁG-irodába; törtek, zúztak, égettek. Beverték a párttitkár, a tanácselnök vagy más előljáró ablakait. Az illető személyekkel legtöbb esetben össze is találkoztak, ha nem akkor, esetleg a következő napokban. Mint a bukott rendszer képviselőit felelősségre vonták, szidalmazták őket, s itt-ott elcsattant egy-egy pofon is – súlyosabb bántalom azonban senkit sem ért. Egyedül Jurián Aurélt, az Ászári Keményítőgyár embertelenné tartott igazgatóját fenyegette népítélet, a lincselést azonban ő is megúsza.²¹ A népharag kitörésével járó inzultusokat később a jelentésírók minden igyekezetük ellenére sem tudták felnagyítani.

Kényes ügynek számított a szovjet emlékművek ledöntése, megrongálása. Noha a községi vezetők és a falu népe egyetértettek a szovjet hatalom emlékműveinek ledöntésével, a sírgyalázást az emberi jóézés nevében elítélték. A helyzetet bonyolította, hogy a szovjet hősi emlékművek legtöbb helyen szovjet katonasíroktól körülfogva álltak, s nehéz volt a kettő megkülönböztetése már csak azért is, mivel a sírokon is ott diszelgett az idegen jelkép: a vörös csillag.

Egyszerűbb volt a helyzet a síroktól külön álló szovjet emlékművekkel. Kisbéren például a helyi pártbizottság megbízásából maga a községi párttitkár (Erős Ferenc) döntette le a főtéri szovjet emlékművet október 26-án délelőtt a gyülekező nép ujjongása közepette. Kora délután viszont már megakadályozták a jövevényeket a ledöntött emlékműtől száz lépésnyire lévő szovjet katonasírok megrongálásában, s gimnazistákkal őriztették a szovjet katonasírokat és az emlékoszlopot.²²

A szovjet sírokat október 28-tól senki nem háborgatta a komáromi járásban, így főlegessé vált az őrségállítás. A szovjet sírok meggyalázásáról a községi előljárók jelentései is igyekeznek mélyen hallgatni.

19 A tanácstítkár idézett jelentése.

20 A tanácselnök idézett jelentése.

21 Takács László ászári tanácselnök és Magdalis Gyula tanácstítkár közös jelentése 1957. március 19-én (OSZK uo.), valamint helybeli szemtanúk személyes közlése.

22 Esztergomi megyei Bíróság B.662/1958/18. sz. ítélete 4–5. oldal, valamint a résztvevők személyes közlései.

A tanácselnökök központi utasításra készített 1957-es jelentéseinek olvasása közben figyelembe kell vennünk az azokat író funkcionáriusok falujukat és magukat mentő igyekezetét is. Az „idegenek”, a falvakat mozgósító jövevények szerepét felnagyítják. A forradalom kirobbantásának vétkét az ő nyakukba igyekeznek varrni. A tettesek „balinkai, csernyei, dudari bányászok” megnevezése már csak azért is célszerű, mivel ezek a bányák nem Komárom megyében vannak, tehát a bűnösök nem náluk keresendők.

A jelentésírók jól tudják, hogy az általuk bűnbaknak feltüntetett „idegenek” csak az utolsó lökést adták a forradalom kirobbanásához: a falvak feszült légkörében nélkülük is hasonlóképpen zajlottak volna az események. Jó néhányan kisebbiteni igyekeznek a helybeliek szerepét, lehetőleg neveket sem szolgáltatnak. Eljelentéktelenítik községük forradalmi részvételét, a lelkes felvonulást, a lakosság teljes azonosulását a forradalommal. Így melleleg a maguk aktív vagy passzív közreműködéséről sem kell szót ejteniük. De érdeke fűződött ehhez a megtorlás időszakában magának a helyi lakosságnak is.

Akadnak azonban olyan helyi vezetők is, akik igen részletes beszámolót nyújtottak a történekről (a legterjedelmesebb dokumentum 40 sűrűn gépelt oldalt tesz ki), névsorokkal, a káderjelentésekre emlékeztető rosszindulatú jellemzésekkel. Az ő beszámolóik az adott helyzetben jelentésből feljelentéssé változtak. (Gyanítható, hogy a kisközségek feljelentést fogalmazó előjárói haragosaik befekettítésére is felhasználták az alkalmat.)

II. A népi önszerveződés

Rögtön a jelképrombolás, felvonulás és népgyűlés után szinte mindenütt felvetődött, hogy a kártyavárként összeomlott párt- és tanácsi apparátus és a tehetetlen rendőrség helyett gondoskodni kell a község közbiztonságáról és irányításáról. Megindult a községek forradalmi önszerveződése. A gépkocsis bányászok ajánlotta „bíróválasztást” a nép általában nem fogadta el, és a tanácsi rendszerrel szemben is fenntartásai voltak. Bár egyes népszerű, becsült tanácsi vezetőket hajlandóak voltak megtartani tisztségükben, a új testületek felállításához ez nem volt elegendő – a községek mintára, tanácsadásra szorultak. A komáromi járásban végül a forradalmi önszerveződés „kisbéri modellje” terjedt el.

Kisbéren a főtéri szovjet emlékmű már említett ledöntése spontán népgyűléssé változott. Az összegyűlt tömeg a fából készült emlékmű elégetése után meghallgatta a néhány lépésre lévő magyar hősi emlékmű talapzatára felálló katolikus plébános nyugalomra intő beszédét, majd a helyébe lépő gimnáziumigazgató (Szerdahelyi István) budapesti forradalmat dicsőítő, hazafias szónoklatát. Pilbauer tanító felolvasta az általa Komáromból hozott 16 pontot, amit lelkes ovációval hagytak jóvá a jelenlévők. A percről percre növekvő tömeg elénekelt a Himnusz, s a felvonulás forradalmi hangulatban elindult végig a község utcáin.

A gimnázium diákokthonánál érte utol a menetet Kiss István vágató lovaszekerével. A nép megéljenezte, ő pedig a szekérről rövid szónoklatot mondott. A rendőrség előtt álló néhány rendőr is csatlakozott a menethez, parancsnokukkal

együtt. A felszabadult örömmel vonuló, éneklő és jelszavakat kiabáló tömeg a falu utcáit végigjárva úgy érkezett vissza a főtérre, hogy semmiben nem tett kárt, és senkit nem bántalmazott. (A néhány címet és feliratot szinte észrevétlenül, főként a felvonulás után szedték le.)

A forradalmi menet élén a község népszerű közéleti személyiségei haladtak: Molnár Mihály akkori országgyűlési képviselő, korábbi kisgazda politikus, Kiss István, Óhidy Ferenc, Szerdahelyi István, Pilbauer László és mások. Ők már menet közben megegyeztek, hogy a rendkívüli helyzetben azonnal össze kell hívni a Hazafias Népfront gyűlését, ezt pedig a községi tanács hangosbemondóján keresztül közhírré kell tenni. (E feladatot Fakász Tibor gimnáziumi tanár – e sorok írója – vállalta.)

A kora délutánra hirdetett Népfront-gyűlésre sokan összejöttek a kultúrházba. Pilbauer László, a Hazafias Népfront helyi elnöke megnyitotta a gyűlést, s a HNF kisbéri bizottsága nevében lemondott, hogy új bizottságot választhassanak. A választás Molnár Mihály irányításával történt. Az Ideiglenes Népfront Bizottságba demokratikus jelöléssel és szavazással régi és új tagok egyaránt bekerültek. A bizottság elnökéül Kiss István gazdát, elnökhelyetteséül Óhidy Ferenc kárpitosmestert, titkárának Fakász Tibort választották. Az ezt követő megbeszélésen Rozgonyi Ferenc rendőr alhadnagy, a kisbéri rendőrség parancsnoka előadta, hogy rendőri állományából többen hazatávoztak, néhányan pedig a környező községekben, szolgálati helyükön tartózkodnak. E bizonytalan helyzetben a rendőrség nem képes sem a környéken, sem Kisbéren feladatát ellátni. Tudomása szerint a környező falvakban teherautókon közlekedő „huligánok” garázdálkodnak, akik Kisbér biztonságát is veszélyeztethetik. Kijelentette, hogy a falu őrzését a Kisbéren maradt néhány rendőrrel nem tudja biztosítani, ezért kérte a bizottság segítségét.

A bizottság elhatározta, hogy felállítja a nemzetőrséget, melynek parancsnokául Pilbauer László tartalékos főhadnagyot választották meg. A nemzetőrök még aznap este szolgálatba is léptek, őrizve Kisbér nyugalma, s lezárva a községbe vezető utakat és sorompókat. Székhelyük a tanácsház földszinti terme lett. (A rendőrök parancsnokukat és önállóságukat megtartva csatlakoztak a nemzetőrséghez.)

Az újonnan választott bizottság másnap reggeltől szintén a tanácsházán működött Ideiglenes Nemzeti Bizottság néven, mint a község vezető testülete. Minthogy Gulyás Antal volt tanácselnök a nép haragjától félve elmenekült, helyettese, Alapi József pedig, óvatos ember lévén, betegállományba vonult, a Nemzeti Bizottság Dombi Károly tanácsi vb-titkárt bízta meg a hivatali ügyek vitelével. Kiss István, a Nemzeti Bizottság elnöke a tanács dolgozóit is megkérte munkájuk további végzésére, amit azok készségesen vállaltak.²³

A kisbéri Nemzeti Bizottságot – amely néhány nap múlva fölvette a Nemzeti Tanács nevet – nemcsak a község lakossága ismerte el azonnal a község vezető testületének, hanem Kisbér összes vállalata és intézménye is. Mivel az új testület jól végezte feladatát, tekintélye támadt a környéken.

23 Esztergomi megyei Bíróság B.662/1958/18. sz. ítélete és indoklása 4–7. oldal. A dokumentumban szereplő tévedéseket a résztvevők személyes közlései alapján a szerző korrigálta.

Molnár Mihály, a tapasztalt politikus jónak látta értesíteni az október 26-án már végoráit élő járási tanács és járási pártbizottság még hivatalukban tartózkodó kádereit a kisbéri változásokról, amikről azok valószínűleg máshonnan is kaptak tájékoztatást.²⁴ A járási vezetők – talán Molnár Mihály tekintélyének is köszönhetően – elfogadták a kisbéri megoldást, s az őket megkérdezőknek más híján ezt javasolták. Egyes községek megriadt vezetői ugyanis mint felettes szervhez, hozzájuk fordultak tanácsalanságukban.

A *bakonyszombathelyi* tanács vb-titkárának, Danyi Péternek október 26-án délután még azt válaszolta telefonon „Musicz elvtárs” a járási tanács vb nevében, hogy önállóan oldjanak meg mindent.²⁵ De később a járási tanács vb elnökhelyettese Csátka község kérdésére már azt tanácsolta, hogy a helyi Népfront elnöke hívjon össze nagygyűlést, ahol válasszanak egy bizottságot a falu vezetésére, és őrséget is állítsanak föl. Ez aztán meg is történt.²⁶

Súron Marencsák Pál tanácselnök a postáról hívta telefonon a járási tanács elnökét, s annak pontos utasítása szerint tartották meg 27-én 11 órakor a tanácsház előtti gyűlést, ahol harminctagú Nemzeti Bizottságot választottak, melynek elnöke a község bizalmából Marencsák Pál lett.²⁷

Pető Sándornak, az *ácsteszeri* tanács vb-titkárának október 27-én telefonon azt javasolta „Takács elvtárs”, a járási párttitkár, hogy a helyi Hazafias Népfront segítségével alakítsanak egy ideiglenes bizottságot a község irányítására, és őrséget is állítsanak.²⁸ *Szőnynek* ugyanezt tanácsolták.²⁹

Tehát a bukott rendszer apparátusa és vezetői maguk propagálták a komáromi járás községeinek a „kisbéri modellt”, s ezzel óhatatlanul hozzájárultak Kisbér forradalmi központtá válásához.

Ám Kisbér új vezetői maguk is kezdettől fogva fontos feladatuknak tekintették a környező községekkel való kapcsolattartást. Ez részben Kisbér központi fekvéséből adódott, de erre ösztökölte őket a község biztonságának védelme is, mivel a rombolás és anarchia riasztó hírei érkeztek a falvakból. A gyors tájékozódás és kapcsolattartás eszközeként a meglévő telefonhálózat szolgált, annál is könnyebben, mert a községek távbeszélő központosai egyértelműen a forradalom mellé álltak. Október 28-ára állandó telefon-összeköttetés jött létre a települések között. Az együttműködést segítették a községek hagyományos kapcsolatai, a jó szomszédság, a személyes ismeretségek és egymás közelsége. (A községek csak néhány kilométerre, egy-két óra járásnyira vannak egymástól.)

24 Molnár Mihály 1956. október végi személyes közlése.

25 Danyi Péter bakonyszombathelyi tanácsitkár jelentése (OSZK uo.), valamint Danyi Péter személyes közlése 1956. október 28-án.

26 A tanácselnök idézett jelentése.

27 A tanácselnök idézett jelentése.

28 A tanácselnök idézett jelentése.

29 A tanácselnök idézett jelentése.

Mivel a környező falvak Kisbértől vártak útmutatást, célszerűnek látszott, hogy e sorok írója a környékre is kiterjedő szervezőmunka felelőse legyen.³⁰ A szerző sorra járta a kiskisbéri utcákat és a környező falvakat. (A Nemzeti Bizottság titkári teendőit 28-ától Szerdahelyi István végezte.)

Bakonysárkányon már 26-án este megválasztották a forradalmi tanácsot a Kisbértől hazaérkező Wágner István erélyes közbeavatkozására. Ő lett az elnök, s a megválasztott tizenöt tagból kilencen a régi tanácsstagok közül kerültek ki – többen vb-, sőt párttagok is voltak.³¹

Vérteskethelyen a 26-i nemzetőrséget felállító gyűlés másnapján ismét gyűlést hívtak össze, ahol a Hazafias Népfrent elnökének vezetésével (öttagú jelölőbizottság javaslatára) megválasztották a huszonegy fős Nemzeti Bizottságot. Ezt később héttagú Nemzeti Tanácsná alakították. Elnöknek Turi Józsefet választották.³²

Etén a 27-ére összehívott falugyűlés majdnem kudarcba fulladt a hangoskodó részek miatt. A gyűlést vezető Dolovai Richárd igazgató-tanítónak a zűrzavarban e sorok írója sietett segítségére. Sikerült a gyűlés menetét rendes kerékvágásba terelni. A megválasztott Nemzeti Bizottság képesnek bizonyult a falu vezetésére.³³

Császáron a 27-i ünnepi nagygyűlést a Hazafias Népfrent elnöke nyitotta meg. Utána a két felekezet papja beszélt. Nemzetőrséget állítottak fel a helyi rendőr bevonásával, és megválasztották a Nemzeti Bizottságot. Elnöke Molnár Zsigmond tanácselnök lett.³⁴

Csépen is 27-én választották meg a tizenöt tagú Nemzeti Bizottságot, melynek elnöke Drábóczi István lett.³⁵

Tárkányon szintén kiskisbéri mintára alakult meg a Nemzeti Bizottság. Nagy András lett az elnök.³⁶

30 Esztergomi megyei Bíróság B.662/1958/18. sz. ítélet, 11. oldal. A dokumentum szerint a „Kisbéri Nemzeti Bizottság tagjai kihasználva a község központi fekvését, tevékenységüket, illetve szervezésüket igyekeztek kiterjeszteni a környező községekre is. Ezért a Nemzeti Bizottságon belül összekötő tiszteket szerveztek, ezen tisztséget Fakász Tibor I. r. vádlott töltötte be”.

31 A tanácstitkár idézett jelentése. Selmeci Lőrinc tanácstitkár – akit a Nemzeti Tanács titkárává választottak – megjegyzi, hogy Kisbérrel álltak összeköttetésben, de önállóan dolgoztak. Ebben állapodtak meg ő és Wágner István a kiskisbéri küldöttel (e sorok írójával), akinek intézkedésére nemzetőrségük öt puskát és lőszert kapott a nagybéri honvédtelpről.

32 A tanácstitkár idézett jelentése. Dikász Dezső tanácstitkár, akit megválasztottak a Nemzeti Tanács titkárának, említi a Győrrel és Kisbérrel fenntartott kapcsolatot. A szerző a választás után tárgyalt vele.

33 Idézett tanácstitkári jelentésében a forradalom alatt a Nemzeti Tanács titkárává választott Szopkó Zoltán elhallgatja a kiskisbéri kapcsolatot, csak a telefonügyeletet említi.

34 A tanácselnök idézett jelentése. Molnár Zsigmond említi a Kisbérrel fenntartott telefon-összeköttetést. A császáriak őt a Nemzeti Bizottság elnökének, Csuta Vincét, a tanácsi vb elnökhelyettesét pedig a Nemzeti Bizottság elnökhelyetteséül választották meg. A kapcsolattartás ügyében a szerző járt Császáron.

35 A tanácselnök idézett jelentése.

36 Alapi József tárkányi tanácselnök 1957. március 30-i jelentésében említi a Kisbérrel fenntartott állandó kapcsolatot. (OSZK uo.)

Hántán a bakonysárákányi választáshoz hasonlóan a volt tanácsot egészítette ki új tagokkal a népgyűlés.³⁷

Keréktelekin szintén Nemzeti Bizottságot választottak, Mészáros Antal lett az elnöke. Nemzetőrséget alakítottak, s meghagyták a tanácsi apparátust.³⁸

Szákon is október 27-én tartottak egy népgyűlést, ahol beszédet mondott a két felekezeti pap, s Guth Vilmos, akit azután a Nemzeti Bizottság elnökének választottak. Itt a forradalom győzelmét 29-én a község követeléseit megfogalmazó nagygyűlésen ünnepelték meg.³⁹

Szenden 28-án délután alakult meg huszonhárom taggal a Nemzeti Bizottság, Horváth Lajos gazdálkodó lett az elnöke.⁴⁰ Bakonybákon a 28-i nagygyűlésen választottak Nemzeti Bizottságot. Elnöke Szarka Sándor, titkára Szabó Lajos lett.⁴¹

Rédén az előző napok már ismertetett eseményei után, 28-án választottak Nemzeti Bizottságot a moziban. Győrfi Ferenc református lelkész lett az elnök, dr. Sinka Gyula a titkár, s beválasztották a párttag Szűcs András pedagógust is.⁴² Akán 28-án délután tartották meg „a rend helyreállítására” összehívott gyűlést Nagy Lajos szabómester vezetésével. Trauer Sebestyén gazdálkodó lett a Nemzeti Bizottság elnöke, a nemzetőrség parancsnoka pedig Nagy Lajos.⁴³

Ácstesztéren a járási párttitkár javaslatára 27-én estére összehívott gyűlés a kultúrházban veszekedésbe fulladt, sőt az előző nap bírónak választott Madula Ignácot ki is dobták az épületből. Csak a nemzetőrséget sikerült megszervezniük Góczán József parancsnoksága alatt. Másnap, 28-án aztán az iskolaigazgató lakásán előkészített gyűlés sikeresen megválasztotta a Nemzeti Bizottságot. Farkas Ferenc lett az elnöke.⁴⁴

Néhány más községben is támadtak elhárítandó akadályok. *Bársonyoson* hiába próbálta néhány polgár a szőlőből hazahívni a tanács vb-elnököt, nem foglalta el hivatalát. Bársonyosi barátaik hívására végül Óhidy Ferenc, Jámbor József és Morvai Béla szálltak ki Kisbérrel gyűlést tartani. Az ő segítségükkel választott Nemzeti Tanács vette át a község irányítását.⁴⁵

37 A tanácselnök idézett jelentése.

38 Kopácsi Pál kerékteleki tanácselnök 1957. március 22-i jelentése. (OSZK uo.) Említi a Kisbérrel fenntartott kapcsolatot. (A teendőkről a szerző tárgyalt Turi József és Turi Róbert helybeli pedagógusokkal Keréktelekin 1956. október végén.)

39 Tóth Lajosné száki tanácselnök jelentése 1957. március 23-án. (OSZK uo.)

40 Katona János szendi tanácselnök jelentése 1957. március 23-án. (OSZK uo.) Mind a száki, mind a szendi jelentés említi a kisbéri kapcsolatot.

41 A tanácstitkár idézett jelentése.

42 A tanácselnök idézett jelentése.

43 A tanácselnök és a tanácstitkár idézett jelentése. A dokumentum említi, hogy két tanácstagot beválasztottak a Nemzeti Bizottságba, állandó telefonkapcsolatot tartottak Kisbérrel és a környező községekkel, s nemzetőrségük tagjai fegyverért mentek Kisbérre és Móra, de nem kaptak.

44 A tanácselnök és a tanácstitkár idézett jelentése.

45 László József bársonyosi tanácselnök 1957. augusztus 30-i jelentése. (OSZK uo.)

Ászáron október 29-én alakult a kisbéri küldött (e sorok írója) irányításával a tizenkét tagú Nemzeti Tanács. Elnökéül Simon Istvánt választották.⁴⁶

Bakonyszombat helyén a 26-án kialakult kusza helyzet 27-én és 28-án is fennmaradt. A helyi tanács és a párt vezetői képtelenek voltak rendet teremteni. A falu közismert régi tanítója, Papszt Zoltán 28-án délután fölment a tanácsházára, s tárgyalt a község vezetőivel, hogy őt bízzák meg az őrség megszervezésével. Ekkor jelent meg Fakász Tibor a kisbéri Nemzeti Tanács küldötteként. Az ő javaslatára aztán beleegyeztek, hogy Papszt Zoltán a hangosbemondón át összehívja a másnapi nagygyűlést. Másnap, 29-én a kultúrotthonban Papszt Zoltán mondott beszédet, Polgár Mihály tanácsstag pedig elszavalta saját hazafias költeményét. Utána Fakász Tibor irányításával lezajlott a Nemzeti Tanács megválasztása. A jelen lévő tanácsi vb-titkár följegyzésében fennmaradt a választottak 18 fős pontos névsora.⁴⁷

A választás után e sorok írója bejelentette, hogy az új Nemzeti Tanács a tanácsházáról fogja irányítani a községet, mivel a régi tanács erre képtelennek bizonyult. A régi tanácsi vb jelen lévő elnöke átadta a kulcsokat és a bélyegzőket, amikből kivágták a címet. Gyűlés után a nép megkoszorúzta az első világháborús emlékművet, ahol ismét Papszt Zoltán mondott rövid beszédet. A Nemzeti Tanács ezután Rezler József parancsnoksága alatt fölállította a nemzetőrséget. A községben helyreállt a rend. A tanácsházán állandó ügyeletet tartottak, és kapcsolatot teremtettek Kisbérrel és a környező községekkel.

A Komárom szomszédságába tartozó *Ács*, *Bana*,⁴⁸ *Kisigmánd*,⁴⁹ *Nagyigmánd*,⁵⁰ *Mocsá*⁵¹ és *Szőny*⁵² községekben is ugyanezen napokon választották meg a Nemzeti Bizottságokat a kisbéri forgatókönyv szerint. *Szőnyben* a megismételt gyűlésen 12 fős, *Nagyigmádon* 33 fős Nemzeti Bizottságot választottak. Nemzetőrséget is szerveztek mindenütt.

Összegzés

A forradalmi testületekben, Nemzeti Bizottságokban és a nemzetőrségben a helyi társadalom minden rétege, csoportja képviseltette magát, e szervek össznépi alapon működtek. A választásokon a forradalmi demokrácia párton és ideológián felülemelkedő szabad szelleme érvényesült: egy sajátos népi értékrend, amely a választottak emberi (egyéni és közhasznú) kvalitásaira tekintett csupán.

⁴⁶ A tanácstitkár és a tanácselnök idézett jelentése.

⁴⁷ A tanácstitkár idézett jelentése. Nemzetőrségük Kisbérrel kapott fegyvert.

⁴⁸ Németh Károly banai tanácselnök jelentése. Győrrel tartottak kapcsolatot. (OSZK uo.)

⁴⁹ Angyal József kisigmándi tanácselnök jelentése. (OSZK uo.)

⁵⁰ A tanácselnök idézett jelentése. Jártak a Győri Nemzeti Tanácsnál.

⁵¹ A tanácselnök idézett jelentése. Egy alkalommal jártak Komáromban. A jelentés külön megjegyzi, hogy „a megalakult ideiglenes Nemzeti Bizottság tudomásunk szerint semmiféle kapcsolatot nem tartott fenn a győri vagy kisbéri felettes szervekkel”.

⁵² A tanácselnök idézett jelentése. Komárommal és Győrrel tartottak kapcsolatot.

A nép nem tekintette feltétlenül ellenségnek a kommunistákat és a tanácsi rendszert. Számos helyen a forradalmi vezetésbe beválasztott kommunistákat, tanácstagokat; megtartotta a község bizalmát élvező, a forradalmi helyzetben helytálló tanácselnököket, elnökhelyetteseket, vb-titkárt. (Például Bakonysárkányon, Császáron, Súron, Vérteskehelyen.)

A legtöbb községben igényt tartottak a tanácsi hivatalok munkájára. A Nemzeti Bizottságok fennhatóságával a tanácsi testületek háborítatlanul folytathatták munkájukat – a begyűjtési és adóhivatalok kivételével.

A községek önkéntes nemzetőrségei rendfenntartó feladatokat láttak el. Nem jelentettek komoly erőt, jó néhány községben csupán karszalaggal, esetleg botokkal, vadászpuskával felszerelt lakosok teljesítettek szolgálatot. Másutt a kishéri Nemzeti Tanács révén jutottak néhány fegyverhez. Működésük jelképesnek minősíthető – a forradalom „szertartásrendjéhez” tartozó, szükséges látszatevékenység volt. A rendet és biztonságot valójában a nép önfegyelme és a falu közvéleményének tekintélye tartotta fenn. (Jelentékeny fegyverzettel egyedül Kisbér rendelkezett, de a fegyvereket a kishéri Nemzeti Tanács zárta.)⁵³

Az új, forradalmi szervek kezdetben ideiglenes jelleggel alakultak meg. Ez az ideiglenes jelleg Nagy Imre október 28-i, a forradalmat elismerő nyilatkozata után megváltozott. A közvélemény a Nemzeti Bizottságokat és nemzetőrségeket immár törvényes helyi szerveknek tekintette. A testületeket ekkortól általában Nemzeti Tanácsnak nevezték. November elejétől sor került a Nemzeti Tanácsok végleges tagosságának megválasztására. Ez néhol a létszám módosításával járt. A lakosság jó érzéssel vette tudomásul, hogy az új Nemzeti Tanácsok immár hivatalosan is a régi helyi tanácsok örökeibe léptek. Ezzel együtt járt, hogy a Kisbér környéki falvak forradalmi szervei természetesnek tekintették a szomszéd falvakkal és „a kishéri központtal” való kapcsolattartást, együttműködést. A komáromi járás községei ezenkívül kapcsolatba léptek a Győri Nemzeti Tanáccsal, a Dunántúl forradalmi központjával is.

A Nemzeti Tanácsok gondoskodtak a közbiztonságról, a folyamatosságot fenntartva a közigazgatásról, a zavartalan közellátásról, a községek normális életrendjéről. A meglévő kereteket új tartalommal töltötték meg. A spontán önszerveződés e stádiumában következett be – mint derült égből a villámcsapás – a november 4-i szovjet invázió, amely a forradalmi testületeket új stratégiára kényszerítette.

⁵³ Az összegyűjtött fegyverekre a szerző felügyeletével az általa diákokból és katonákból szervezett őrség vigyázott külön helyiségben.